Tamás Gáspár Miklós

Megdermedtem

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 10. szám, 2019. március 8.

Az *Élet és Irodalom* 2019. március 1-jei számában jelent meg Molnár Judit, az ismert, kitűnő történész cikke, a *Deportáljunk humánusan. A Horthy-rendszer és a magyar holokauszt*. Benne az író nagyon tömören összefoglalja mindazt, amit a magyarországi (az akkori, a mainál nagyobb kiterjedésű Magyarországon élt) zsidók szisztematikus kiirtásáról és az állami tömeggyilkosság előzményeiről tudni kell.

Én ezt az áttekintést március 2-án olvastam el (mai hírek: „La stèle de l'ancienne synagogue de Strasbourg vandalisée", AFP; „Nyírő Józsefről nevezték el a székelyudvarhelyi városi könyvtárat", *Székelyhon*), és megdermedtem.

Miért írta meg ezt Molnár Judit, és miért közölte az *ÉS*?

Van ember Magyarországon (és a magyarul beszélő közösségekben másutt), aki ezt nem tudja?

Publikálni kell ezt az *ÉS*-ben, amelyet főleg középkorú és idősebb értelmiségiek olvasnak, legjobb esetben harmincezer ember? Újdonság a mai olvasóközönségnek, hogy a zsidók tömeges állami elpusztításának előkészítése 1920-tól kezdve *(numerus clausus)* jogilag, politikailag, világnézetileg, propagandisztikusan és irodalmilag rendszeresen folyt? Nem tanítják ezt minden elemi iskolában?

Aztán ránéztem az íráshoz fűzött jegyzetre, és láttam, hogy ez a szöveg előadás volt, amelyet a szerző *zsidó* közönségnek mondott el, a hitközség Goldmark-termében. Elhűltem. Ezt a zsidóknak kellett elmondani? Nem mindenkinek kellett volna? (És lehetett volna?)

Szóval arra kell következtetnünk a szöveg megírásának, előadásának és nyilvános közzétételének tényéből, hogy a magyarok – köztük talán még a zsidók se – nem tudják, hogy mi történt?

Érdemes volt jeles történészünknek a közönség számára nagyon okosan, de szükségképpen csak megismételve (és persze sűrítve) a történettudomány, az emlékezések, a publicisztika megannyi adatát és gondolatát ismét elmondania, azt, amiről döbbenten kell megtudnom, hogy nem közismert? Persze sejtettem, meg sokan utaltak rá, hogy esetleg így van – de ez a pátosz nélküli, egyszerű, józan, szerény írás kólintott most főbe: nyilvánvalóan kevesen „tudják", hogy mi történt.

Hogyan lehetséges ez?

Hiszen számtalanszor elmondták, ha nem is mindannyiszor jól és pontosan, de hiszen a lényeg soha nem volt titok. Már annak idején mindazok, akik látták – hiszen ez mindenki szeme láttára történt –, hogy a deportált zsidók lakását elveszik, ingóságait elkobozzák és szétosztják, továbbá a nyílt utcán haladó fogolymenetekben aggastyánok és kisgyerekek is haladnak, pontosan tudhatták, hogy ezek az emberek soha nem jönnek vissza. Ez a tudás 1945-ben bizonyossággá változott.

1938 és 1942 között 21 darab zsidótörvényt szavazott meg az Országgyűlés, 1938 és 1945 között 367 darab zsidóellenes rendeletet fogadott el a magyar királyi kormány – írja Molnár Judit. Ezek nagy részét kimerítően ismertette és népszerűsítette annak idején a magyar sajtó, méltatta a szellemi élet számos kiválósága. Hitler harmadik birodalma a kés, amely kivágja a bolygó beteg részeit, mondta a mindmáig egyik legtekintélyesebb magyar író.

De nem őróla van most szó.

A magyar zsidóság túlnyomó többségének – több mint félmillió embernek – az elpusztítása nem mehetett végbe titokban. Különféle utókorok ugyan manipulálták, főleg tompították, ártalmatlanították a tömeggyilkosság történetét, de azért a legfontosabb adatok mindig ismertek voltak. Az előkészítés politikai munkájának részletei – például e munka irodalom- és sajtótörténetének figyelemre méltó és sokszor letagadott elemei – elhalványultak ugyan, de kevés figyelemmel olyanok is megismerhették őket, akik (mint e sorok írója) a legkevésbé sem szakemberek.

S arról, amit gondolkodás nélkül köztudomásúnak föltételeztem, hirtelen kiderül, hogy (bár ez az európai történelem legjobban dokumentált és legnagyobb terjedelemben értelmezett fejezete) titok. Hogy újra és újra „föl kell tárni" azt, ami nyilvánvaló. Ami tagadhatatlan s amit nagyon hangosan mások, mint szélsőséges őrültek, nem is tagadnak. Mégis, szemlátomást újra és újra el kell ismételni, hogy megtörtént.

Miért?

A különféle, untig ismert politikai hazudozások (beleértve azt, hogy a Kádár-rendszernek az általa suttyomban rehabilitált és magas polcra helyezett fasiszták múltját el kellett titkolnia, annyira hatékonyan, hogy ez a múlt sok nagy írónk és tudósunk esetében ma is tabu) nem jelentenek kielégítő magyarázatot, hiszen – különösen az utóbbi négy évtizedben – a föltáró, elemző és magyarázó elméleti és szakirodalom a magyar nyelvterületen is kibontakozott, ha nem is kísérte az elvárható szimpátia és érdeklődés. Az is kifogásolható, hogy az antiszemitizmus ellen (gyakran elég lanyhán) küzdők nem hangsúlyozták eléggé, hogy a holokauszt *utáni* zsidógyűlölet más erkölcsi megítélés alá esik, mint a korábbi, amelynek a hirdetői talán nem tudhatták pontosan, hogy buzgólkodásuk hová vezet. De ezek mellékes apróságok ahhoz képest, hogy a szubsztanciájában egyértelmű, napnál világosabb igazságnak annyira nincs hatása, hogy újra és újra el kell mondani. Ezek szerint eredménytelenül.

Sok mindent meg lehet ebből magyarázni így vagy úgy, de valójában érthetetlen és fölfoghatatlan. Rejtély. Sötét misztérium. Magam is olvastam kétes hasábokon, hogy nyilván „nem véletlen", hogy a zsidókat az ókortól kezdve üldözik, gyalázzák, bántják és gyilkolják. Mi a közös – mondják fasiszta felebarátaink – a különféle, egymástól élesen eltérő antiszemitizmusokban? Hát a zsidó.

A náci antiszemitizmusra van tudományos magyarázat (hiszen ez történetileg specifikus valami), de a zsidóság több évezredes (örök?) tragédiája esetében csak vallásos magyarázatra nyílik mód, amelyet én történetesen nem használhatok. (Ami nem a vallás hibája.)

Ez a tragédia láthatólag folytatódik. A zsidóellenességnek újabb és újabb verziói támadnak (mármint kronológiailag újak, máskülönben mentek minden eredetiségtől). Tudjuk, hogy a Wass Albertről és Nyírő Józsefről elnevezett közintézmények és közterületek mit jelentenek, tudjuk, mit jelent, hogy a Gheorghe Alexianu utca (Alexianu a második világháború alatt Transznisztria kormányzója, Antonescu marsall közeli munkatársa volt, az egyik legnagyobb tömeggyilkos, közelebbről: zsidógyilkos a történelemben; de Antonescuról is vannak utcák elnevezve) újabban megtalálható egy-két romániai kisvárosban. Azt jelenti, hogy némelyek nem tagadják, hanem helyeslik a holokausztot.

Hogyan lehetséges ez?

Ahogyan a régi élc tartja, megmagyarázni én is tudom, de nem értem, nem értem.

A holokausztra vonatkozó hazugságokban csak az a föltűnő, hogy mindenki – beleértve a neonácikat is – tudja róluk, hogy hazugságok. Sok idő eltelt, már senki nem önmagát mentegeti ezekkel a hazugságokkal (ez se volt szép, de legalább érthető: az emberek mentik a bőrüket). A mai holokauszttagadóknak és -szépítőknek nincs mitől tartaniuk. Nagy hasznuk sincs szégyenletes tetteikből. Nyugodtan mondhatja valaki, hogy Horthy Miklós „kivételes államférfi volt". Hogy mire jó ez neki, tudjuk. De miért mondja? Hiszen valójában nincs rá szüksége, amúgy is sikere van.

Miért?

Nem lehet belenyugodni. És nem lehet abbahagyni a gondolkodást az emberi állapot egyik legnagyobb rejtelméről, bár nem nagyon várok tőle eredményt. De kétségbe esni mindenesetre érdemes.